

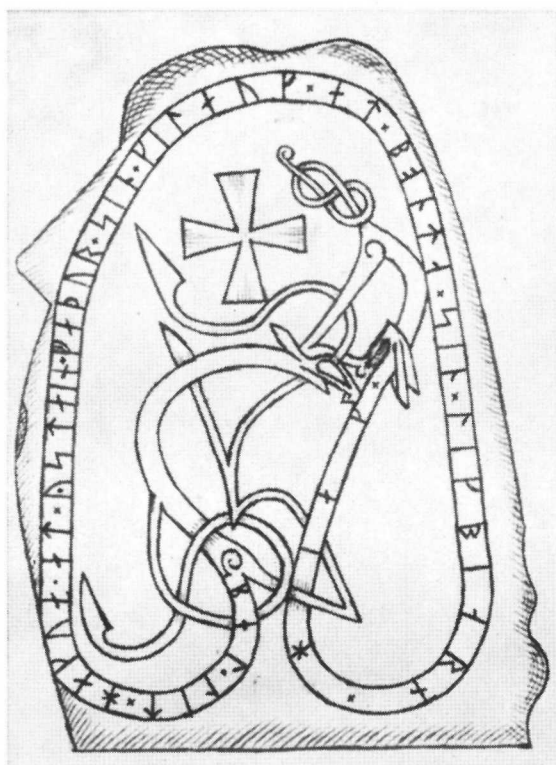

Fig. 361. U 1095. Rörby, Bälunge sn.
Efter teckning av Rhezelius.

Fig. 362. U 1095. Rörby, Bälunge sn.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 479).

1095. Rörby, Bälunge sn.

Pl. 96, 97.

Litteratur: B 479, 449, L 159, D 1:196. J. Bureus, Fa 6 s. 210 n:r 215 (Rhezelius), Fa 5 n:r 60, Fa 1 s. 15; J. Rhezelius, Fl 1 n:r 97; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 33, 34; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 1, s. 156; R. Dybeck, Bälunge socken 1863 (ATA), Reseberättelse för år 1863 och 1864 (ATA); M. Stolpe, Några ord till upplysning om bladet »Upsala» (1869), s. 68; UFT h. 11 (1883), s. 239; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 115; G. A. Hellman, C. Claesson och F. Hallberg, Inventering av fasta fornlämningar i Bälunge sn 1937—38 (ATA); S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1942 (ATA); G. Olson, Rapport till Riksantikvarieämbetet den 9/12 1948 (ATA).

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (i Fl 1); osignerat träsnitt, utfört av Th. Holm och J. Peringskiöld (i Peringskiölds Monumenta och B 479); Th. Holm och J. Peringskiöld, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 449); Dybeck, teckning (D 1:196).

Runstenen står i norra kanten av en åker, 200 m. NÖ om den punkt, där allén till Rörby utgår från stora landsvägen Bälunge k:a—Forkarby. N om stenen är en skogbevuxen, stenig backe med gravhögar; 3 m. åt SÖ står U 1096. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala» samt på Ekonomiska kartbladet »Bälunge» (1952).

Enligt Rhezelius (i Fa 6) fanns stenen »J Rörby Norre gårdet»; ovan teckningen i Fl 1 står: »Bälung Sochn. Nordan Rörby i gårdz backan.» Fa 5: »Rörby».

I Ransakningarna 1667—84 finnas följande uppgifter om U 1095 och 1096: »Röhrby Lilla gierdet uth med gång stijgen åt Mahrstad 2 steenar påskrefne.» På träsnittet i Peringskiölds Monumenta finnes bläckanteckningen »Bälung. Rörby norregärdzbacke» (B 479: »Rörby»; L 159: »Rörby N. gårdzbacke»). Peringskiöld lämnar dessutom följande utförliga redogörelse för de båda

runstenarnas plats: »Rörby, som nu består af 5 små bondegårdar, närmast kyrkian på Östsöder sidan belägne, hafwer uthi norra gärdet och norr om byn fölliande monumenter, nemblⁿ främst i backen två stycken Runestendar, hoos hwar andra stående på en 4 alnar när, af hwilka den ena ligger litet å sud fallen; bak för dessa Stenar seer man några anseendliga ättehögar som å rad emellan en ofantlig hop gråstenar uppgiorde äre. Ja här finnes och en annan wacker ättehögd wid pass 3 eller 400 steg söder ut ifrån desse stenar, mitt på släta gärdet fordom upkastader, samt en tämmelig hoop sådana inni Engen wid Upsala wägen. Af den ena uprätt stående främste Runsten [= U 1096], med dess tilhörige landskap, steenröse och närmaste högar, bijfogar iag här min egen afritning, efter Leitz den aldrig til Antiquitets Archivum inlewererat hafwer... Den andra här sammestädes å sud fallne Runesten [= U 1095] hafwer bijfogade skapnat.»¹

O. Celsius: »Bäling sn Rörby straxt hos dhen föregående [= U 1096] 3 steg allenast»; Celsius tillägger: »Denna sten ligger, och har aldrig warit rest. Orsaken att han är alt uthi kanten omkring skrefwin.»

Då Dybeck besökte Rörby år 1863, antecknade han: »I Rörby östra gärdesbacke ligga bland... hednagrafvarne², två behållne runstenar.» I *Sveriges runurkunder* skriver han: »Å en vidsträckt höjd i Rörby östra gärde äro flera mycket skadade hednagrafvar och bland dem ligger denne runsten.» I sin reseberättelse för år 1863 lämnar Dybeck följande upplysningar: »Hednagrafvarne i Rörby östra gärdesbacke, dem jag för åtta år sedan för första gången besåg (en af de större högarne var då nyss upptagen och befunnen ega å botten en stor och flat gråstenshäll), voro mycket illa medfarne. De två runstenarne derstädes... ligga utan ringaste vård.»³ I beskrivningen till Geologiska kartbladet »Upsala» omtalar M. Stolpe två runstenar »N. N. O. från Rörby». *UFT*: »Å en vidsträckt höjd i Rörby östra gärde ligger runstenen bland flere skadade grafhögar.» Enligt fornminnesinventeringen år 1938 består gravfältet av åtta säkra högar. Runstenarna, som befinna sig i gravfältets sydvästra kant, lågo fortfarande omkull vid runinskriftsinventeringen 1942. De restes genom Riksantikvarieämbetets försorg år 1948.

Röd granit med vitfläckigt ytskikt. Ristningen är i stort sett tydlig. Höjd 1,70 m., bredd 1,17 m.

Inskrift:

bel + lit + hakua + at × ystain × faþur + sin × kilauk × at × bonta şin × likbiarn × hiak ×
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

bel let haggva at Oystein, faður sinn, Gillaug at bonda sinn. Likbiorn hiogg.

»bel lät hugga efter Östen, sin fader, Gillög efter sin man. Likbjörn högg.»

Till läsningen: Inskriften börjar utan sk. I 2 e är pricken grund men förefaller att vara säker. 5 i är däremot ej stunget. I sk efter 11 a är ena korsarmen mycket svag. 14 y är tydligt stunget. 19 n har ensidig bst. I 28 k finnes mellan hst och bst en grund fördjupning, som möjligen är huggen. 33 k är ej stunget. 37 o har bst endast t. v. om hst. Efter 40 a finnas inga spår av

¹ Den senast citerade satsen står på bl. 34 i *Monumenta* 2, ovan det inklistrade träsnittet av U 1096. Peringskiöld har därvidlag råkat förväxla de båda Rörbystenarna; den »å sud fallne» är uppenbarligen U 1095.

² Dessa »hednagrafvar» omtalas på annat ställe i hans förteckning över fornminnen i Bälinge sn (1863) på följande sätt: »Å Rörby östra gärde är en ouptagen höjd, hwarå ännu för 30 år sedan mycket märkvärdiga grafminnesmärken funnos i godt skick. Den störste af högarne är nu ohjelpigt skadad och af kullar och stensättningar återstår blott en och annan.»

³ Även i reseberättelsen för 1864 nämnas gravfältet och runstenarna vid Rörby: »I den af mig tillföre ofta nämnda Rörby gärdesbacke, der jämte två runstenar, flere mycket skadade grafhögar finnas, företogs gräfning i en mindre kulle. I denna påträffades på en half alns djup, bland kol, aska och ben, ett smycke af brons, två mindre pilar af järn och en tärning af ben; dessutom nitnaglar. Kullarna kunna svårigen räddas.»

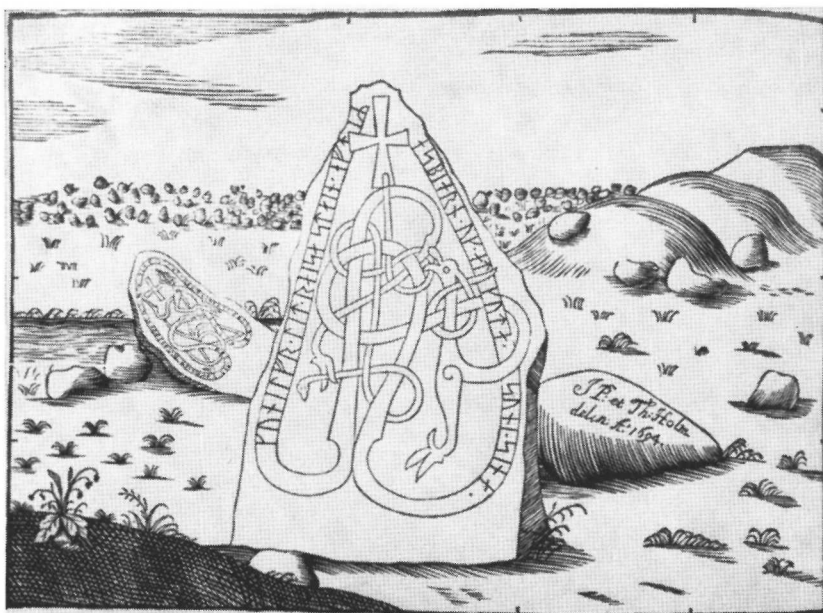

Fig. 363. U 1095 och 1096. Rörby, Bälunge sn. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 449).

sk. I 41 **s** är endast översta leden djup och tydlig. Den mellersta och nedersta leden äro grunda; runan har formen **h**. 43 **n** har ensidig bst. 45 **i** är ej stunget. 46 **k** har förlorat övre hälften av bst och toppen av hst genom flagring. 47 **b** är upptill lätt skadat i samma flagring. Inskriften slutar med kryss. — Rhezelius (F a 6): **bel · lit · hakua · at · ystain × fapur · sin · kilauk · at × bonta · sin · likbiarn hiak** + Teckningen (i F l 1) avviker endast däri, att sk har satts ut mellan de två sista orden. (Denna avvikelse är en förbättring.) — Peringskiöld: **bel · lit · hakua · at · ystain × fapur · sin · gilauk : at · bonta · sin · likbiarn : hiak**. — Celsius: **bil × lit × hakua × at × ystain × fapur × sin × kilauk at × bonta sin × likbiarn hiak ×** — Dybeck: Läsningen avviker endast beträffande sk, vilka utom i två fall uppfattas som punkter. Undantagen utgöras av sk efter 19 **n** och efter 51 **n**; i dessa båda fall tecknas sk som kryss.

Rhezelius tolkar U 1095 (i F l 1) på följande sätt: »Belus · fecit · sculpi · Ysteino · patri · svo Khileuchis · marito · svo · Likbernus · sculpsit.» Peringskiölds svenska tolkning lyder: »Bäl lätt hugga uth åth Östen sin fader; men Gylög åth sin Man: Liggbiörn uthögg Runerijtningen.»

Runföljden 1—3 **bel** innehåller ett eljest okänt mansnamn. Namnet är intressant också därför, att man har anledning att tänka sig ett samband mellan mansnamnet och ortnamnet Bälunge (*belling* 1314, *Bælingh* 1354, *Bælingasokn* 1381 o. s. v.; namnet möter ganska ofta i formen *Bæla hundare*, *sokn*). Ortnamnets grundord är säkert gen. plur. av ett inkolentnamn *bælar*, troligen avlett av subst. *bål* (Bälunge alltså = 'bålplatsen').¹ Det förefaller onekligen, som om Östen skulle ha gett sin son namnet **bel** efter sockennamnet. (U 1095 har rests endast 1 km. ÖSÖ om Bälunge kyrka.) Vi skulle i så fall här ha ett exempel från 1000-talet på en folketymologisk tolkning av ett ortnamn. Man har i ortnamnet Bälunge uppfattat grundordet som ett personnamn**Bæl*, kanske en eponym för bygdens förste inbyggare.² (Alldeles uteslutet är väl, att **bel** är själva inkolentnamnet, använt som binamn.

¹ Se C. I. Ståhle, *Studier över de svenska ortnamnen på -inge* (1946), s. 121 och där cit. litt.

² En annan, säkert oriktig, uppfattning om förhållandet mellan personnamnet **bel** och sockennamnet uttryckes i UFT: »Namnet *Bäl* är det samma, som ingår i socknens namn. Af *Bäl* bildas genom afledningsändelsen *-ing* *Bäling* =

Öysteinn och *Gillaug* tillhöra runinskrifternas vanligaste personnamn. Om *Gillaug* se U 1107.

Ristaren *Likbiörn* har endast signerat ytterligare en runristning, nämligen den nu försvunna U 1074 (*likbiörn hiak + merki*). U 1095 är sålunda hans enda bevarade, säkra ristning. Man kan här fastställa, att *Likbjörn* icke har varit någon framstående konstnär; hans ornamentik präglas i detta fall av en slapp klumpighet. U 1074 förefaller — om man vågar döma efter äldre avbildningar av den nu förlorade stenen — att ha varit ett mera lyckat verk.

1096. Rörby, Bälunge sn.

Pl. 96, 97.

Litteratur: B 449, L 160, D 1: 197. J. Bureus, Fa 6 s. 210 n:r 216 (Rhezelius), Fa 5 n:r 61, Fa 1 s. 16; J. Rhezelius, Fl 1 n:r 98; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Fl 5: 3, bl. 22, Monumenta 2, bl. 34; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 155; R. Dybeck, Bälunge sn 1863 (ATA), Reseberättelse för år 1863 och 1864 (ATA); M. Stolpe, Några ord till upplysning om bladet »Upsala» (1869), s. 68; UFT h. 11 (1883), s. 239; S. H. Adlersparre, Omkring Sigurdstenarna (i: Personhistorisk tidskrift 18, 1916), s. 7; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 108; G. A. Hellman, C. Claesson och F. Hallberg, Inventering av fasta fornlämningar i Bälunge sn 1937—38 (ATA); S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1942 (ATA); G. Olson, Rapport till Riksantikvarieämbetet den 9/12 1948 (ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (i Fl 1); J. Peringskiöld, teckning i Fl 5: 3, bl. 22, teckning i Fl 8, bl. 4; Th. Holm och J. Peringskiöld, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 449); Dybeck, teckning (D 1: 197).

Runstenen står i norra kanten av en åker, 200 m. NÖ om den punkt, där allén till Rörby utgår från stora landsvägen Bälunge k:a—Forkarby. Omedelbart N om stenen är ett gravfält; 3 m. åt NV står U 1095. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala» samt på Ekonomiska kartbladet »Bälunge» (1952).

Enligt Rhezelius (i Fa 6) stod stenen »Samstedes [= J Rörby Norre gårdet] hos den förre [= U 1095].» — Celsius, som besökte platsen i augusti 1725, anger läget på följande sätt: »Bälung Sn Rörby ägor på hafrlösbacken eller hafrlösen.»

I Peringskiölds *Monumenta* lämnas utförliga uppgifter om de båda Rörby-stenarna. Beträffande dessa och andra upplysningar om stenarnas plats se U 1095. B 449: »Rörby»; L 160: »Dersamma städes vid högar».

Grå granit med bruna fläckar på de ställen, där det grå ytskiktet har flagrat av. Ristningsytan är i stort sett jämn, och linjerna äro djupa. Ristningen är väl bevarad. Höjd 1,50 m., bredd (nedtill) 0,99 m.

Inskrift:

gunilfr · lit · raisa · stain · eftir asbiarn · uk · at · kuta · suni · sina
5 10 15 20 25 30 35 40 45

Gunnælfr let reisa stein æftir Asbiörn ok at Guta, syni sina.

»Gunnälv lät resa stenen efter Åsbjörn och efter Gute, sina söner.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. 1 g är tydligt stunget. I 4 i finnes en grund, oskarp fördjupning, som icke gör intryck av att vara huggen. 9 i är ej stunget. 21 e är tydligt stunget med en streckliknande prick. Sk saknas efter 25 a. 37 k är ej stunget, ej heller 38 u. 42 u är ej stunget.

=Bäls son. Ingenting hindrar, att runstenens man lemnat efter sig en son, efter hvilken området och i kristen tid socknen uppkallats. Namnet uppträder i fornordiskan afledt *Beli* samt i konamnet *Belja*. I detta sammanhang skulle man kunna anföra Bureus' (och Aschaneus') uppfattning, att Börje socken härleder sitt namn av den *burkair* (*BorgæiRR*), som runstenen U 912 Börje kyrka är rest efter; se U 912.